

[Ze względu na ochronę praw autorskich opublikowanie reprodukcji obrazów nie było możliwe. Reprodukcje są dostępne pod poniższymi linkami oraz u autorów scenariusza [edukacja@teatrnn.lublin.pl]

Zał. 1.1. — koperta 1 — motywy żydowskie

1.1.a. Artur Markowicz, Modlitwa, przed. 1934, [na:] <http://www.zwoje-scrolls.com/zwoje26/text12p.htm> (dostęp: marzec 2010).

1.1.b. Artur Markowicz, Poświęcenie nowiu księżyca, 1933, [na:] http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Artur_Markowicz_Poswiecenie_nowiu_ksiezycy_1933.jpg (dostęp: marzec 2010).

1.1.c. Jankiel Adler, Ostatnia godzina rabiego, 1920, [na:] <http://webart.omikron.com.pl/paint/authors/index.htm> (dostęp: marzec 2010).

1.1.d. Fryc Kleiman, Żydzi z Torah, b. d., [na:] <http://www.zwoje-scrolls.com/zwoje26/text12p.htm> (dostęp: marzec 2010).

1.1.e. Zygmunt Menkes, Ojciec i syn, b. d., [na:] <http://www.zwoje-scrolls.com/zwoje26/text12p.htm> (dostęp: marzec 2010).

1.1.f. Szymon Buchbinder, Modlący się rabin, b. d., [na:] <http://www.zwoje-scrolls.com/zwoje26/text12p.htm> (dostęp: marzec 2010).

Zał. 1.1. — koperta 1 — tytuły obrazów — wydruk x 1.

Artur Markowicz, Modlitwa, przed. 1934
Artur Markowicz, The Prayer, before 1934

ארתור מרקוביץ', תפילה, לפני 1934

Artur Markowicz, Poświęcenie nowiu księżyca, 1933
Artur Markowicz, Blessing of the new moon, 1933

ארתור מרקוביץ', קידוש לבנה 1933

Jankiel Adler, Ostatnia godzina rabiego, 1920
Jankiel Adler, Rabbi's last hour, 1920

ינקל אדלר, שעתו האחרונה של הרבי, 1920

Fryc Kleiman, Żydzi z Torah, b. d.
Fryc Kleiman, Jews with Torah

פריץ קליימן, יהודים עם ספר תורה

Zygmunt Menkes, Ojciec i syn, b. d.
Zygmunt Menkes, Father and son

זיגמונט מנקס, אב ובנו

Szymon Buchbinder, Modlący się rabin, przed 1909
Szymon Buchbinder, Praying rabbi, before 1909

שמעון בוכבינדר, רב בתפילה, לפני 1909

---

1. Kim są osoby na obrazach? Jakie miejsca i sceny zostały na nich przedstawione
1. Who are the people in the paintings? What places and scenes do these images represent?

מי הם האנשים בציור? איזה מקומות וסצנות ציורים אלה מתארים

2. W jaki sposób artyści pokazali w tych obrazach emocje związane z modlitwą i nastrój poszczególnych świąt?

2. How do these artists have shown in these pictures emotions associated with prayer and the mood of the various holidays?

באיזה אופן ביטאו האמנים בציוריהם רגשות הקשורים לתפילה וכן מצבי רוח הקשורים לחגים שונים

3. Jak są ubrane osoby przedstawione na obrazach? Jakiej są płci? Jakie przedmioty trzymają i do czego one służą?

3. How are dressed the people shown in the pictures? Are these mainly men or women? What items do they have and what could one do with such items?

3. איך לבושות הדמויות המוצגות בציורים? מי מוצג, גברים או נשים? אילו חפצים הם מחזיקים ולמה משמשים החפצים האלה?

4. Jak myślicie, dlaczego artyści malowali tego typu obrazy?

4. How do you think: why the artists were painting these kind of images?

מה את/ה חושב: למה האמנים ציירו תמונות מסוג זה

5. Czy artyści musieli być wierzący, żeby malować takie obrazy?

5. Were the painters of such images necessarily believers?

5. האם האמן היה צריך להיות יהודי מאמין כדי לצייר ציורים כאלה?

1.2.a. Maurycy Gottlieb, Salome z głową Jana Chrzciciela, 1877-1878, [w:] Artur Tanikowski, *Malarze żydowscy w Polsce*, cz. 1, Warszawa 2006.

1.2.b. Maurycy Gottlieb, Chrystus nauczający w Kafarnaum, 1878-1879, [w:] Artur Tanikowski, *Malarze żydowscy w Polsce*, cz. 1, Warszawa 2006.

1.2.c. Eugeniusz Zak, Głowa Jana Chrzciciela, 1912, [w:] Artur Tanikowski, *Malarze żydowscy w Polsce*, cz. 1, Warszawa 2006.

1.2.d. Leopold Gottlieb, Przypowieść o miłosiernym Samarytaninie, 1913, [w:] Artur Tanikowski, *Malarze żydowscy w Polsce*, cz. 1, Warszawa 2006.

1.2.e. Wilhelm Wachtel, Chrystus w dzielnicy pogromowej, ok. 1936 (litografia), [w:] Artur Tanikowski, *Malarze żydowscy w Polsce*, cz. 1, Warszawa 2006.

1.2.f. Zygmunt Menkes, Ecce Homo, b. d., [na:] <http://webart.omikron.com.pl/paint/authors/index.htm> (dostęp: marzec 2010).

Zał. 1.2. — koperta 2 — tytuły obrazów — wydruk x 1.

Maurycy Gottlieb, Salome z głową Jana Chrzciciela, 1877-1878

Maurycy Gottlieb, Salome with the head of John the Baptist, 1877-1878

מאוריצי גוטליב, שלומית עם ראשו של יוחנן
המטביל, 1878 – 1877

Maurycy Gottlieb, Chrystus nauczający w Kafarnaum, 1878-1879

Maurycy Gottlieb, Christ teaching in Capernaum, 1878-1879

מאוריצי גוטליב, ישו מטיף בכפר נחום, 1879 – 1878

Eugeniusz Zak, Głowa Jana Chrzciciela, 1912

Eugeniusz Zak, The head of John the Baptist, 1912

אאוגניוש זק, ראשו של יוחנן המטביל, 1912

Leopold Gottlieb, Przypowieść o miłosiernym Samarytaninie, 1913

Leopold Gottlieb, The Parable of the Good Samaritan, 1913

ליאופולד גוטליב, דרשת השומרונים הטוב, 1913

Wilhelm Wachtel, Chrystus w dzielnicy pogromowej [dzielnicy żydowskiej po pogromie], ok. 1936 (litografia)

Wilhelm Wachtel, Christ in the Jewish district after the pogrom, circa 1936 (lithograph)

וילהלם וכתל, ישו בעיירה אחרי פוגרום, סביבות
1936 (ליטוגרפיה)

Zygmunt Menkes, Ecce Homo, b.d.

Zygmunt Menkes, Ecce Homo

זיגמונט מנקס, "הנה אדם"

1. Które z obrazów reprezentują akademizm? Co jest dla niego charakterystyczne?
1. Which of the images represent academism? What is characteristic for this style?

מי מהתמונות מתארת אקדמיות? מה מאפיין סגנון זה

2. Co widzicie na tych obrazach? Czy rozpoznajcie przedstawione tutaj historie?
2. What do you see in the pictures? Do you recognize these stories / themes?

מה את/ה רואה בתמונות ? האם את/ה מזהה את הסיפורים/נושאים

3. Z której części Pisma Świętego zostały wybrane tematy obrazów?
3. From which part of the Bible were the topics of these images chosen?

3. מאיזה חלק של כתבי הקודש נבחרו נושאי הציורים?

4. Jakie charakterystyczne dla chrześcijaństwa postaci pojawiają się na tych obrazach? Skąd malarze żydowskiego pochodzenia je znali?
4. What characteristic Christian figures appear in these paintings? How come Jewish painters knew them?

4. אילו דמויות אופייניות, משותפות לציירים מחוגי היהדות והנצרות, מופיעות בציורים אלה?

5. Dlaczego żydowscy artyści malowali obrazy o takiej tematyce?
5. Why were Jewish artists painting such themes?

5. מדוע ציירו אמנים יהודים ציורים בנושאים כאלה?

1.3.a. Leopold Pilichowski, Mężczyźni, b. d., [na:] http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Leopold_Pilichowski-mezczyzni.jpg (dostęp: marzec 2010).

1.3.b. Roman Kramsztyk, Portret Jana Lechonia, [na:] <http://artyzm.com/obraz.php?id=2468> (dostęp: marzec 2010).

1.3.c. Maksymilian Eljowicz, Rabin, 1920, [na:] <http://www.zwoje-scrolls.com/zwoje26/text12p.htm> (dostęp: marzec 2010).

1.3.d. Mela Muter, Samotność, b.d., [na:] www.sztuka.com.pl/index.php?ac=103&id=18 (dostęp: marzec 2010).

1.3.e. Leopold Horowitz, Portret Leopolda Kronenberga, 1879, [w:] Artur Tanikowski, *Malarze żydowscy w Polsce*, cz. 1, Warszawa 2006.

1.3.f. Leopold Gottlieb, Portret André Salmona, ok. 1908, [w:] Artur Tanikowski, *Malarze żydowscy w Polsce*, cz. 1, Warszawa 2006.

Zał. 1.3. — koperta 3 — tytuły obrazów — wydruk x 1.

Leopold Pilichowski, Mężczyźni, b.d.

Leopold Pilichowski, Men

ליאופולד פיליכובסקי, גברים

Roman Kramsztyk, Portret Jana Lechonia, 1919

Roman Kramsztyk, Portrait of Jan Lechoń, 1919

רומן קרמשטיק, דיוקנו של יאן לכון, 1919

Maksymilian Eljowicz, Rabin, 1920

Maksymilian Eljowicz, The rabbi, 1920

מקסימיליאן אליוביץ, רב, 1920

Mela Muter (Maria Melania Mutermilch), Samotność, b.d.

Mela Muter (Maria Melania Mutermilch), Solitude

מלה מוטר (מריה מלניה מוטרמילך), בדידות

Leopold Horowitz, Portret Leopolda Kronenberga, 1879

Leopold Horowitz, Portrait of Leopold Kronenberg, 1879

ליאופולד הורוביץ, דיוקנו של ליאופולד קרוננברג, 1879

Leopold Gottlieb, Portret André Salmona, ok. 1908

Leopold Gottlieb, Portrait of André Salmon, around 1908

ליאופולד גוטליב, דיוקנו של אנדרה סלמון, בסביבות 1908

-----

1. Dwa portrety poprzez pewne elementy odwołują się do malarstwa renesansowego – spróbujcie wskazać te obrazy. Które ich elementy są inspirowane renesansem?
1. Two of these portraits refer to the Renaissance painting – try to show them. Which elements are inspired by the Renaissance?

שניים מהפורטרטים מתייחסים לתקופת הרנסנס – נסה/נסי למצוא אותם. איזה אלמנטים בפורטרטים קיבלו השראה על ידי הרנסנס

2. Kto został przedstawiony na portretach (przedstawiciele jakich grup społecznych)? Czy są wśród nich znane wam osoby?
2. Who is represented in the portraits (what social groups)? Are there any famous people among them?

2. מי מוצג בתמונות דיוקן אלה (נציגי אילו מעמדות בחברה)? האם אתם מכירים מישהו מהדמויות?

3. Które portrety wyglądają na zamówione u artystów, a które powstały z ich wyboru? Po czym można to poznać?
3. Which portraits seem to be ordered and which not? How could it be recognized?

3. אילו מן הדיוקנאות נראים כמוזמנים אצל האמן ואילו הם בחירת האמן עצמו? לפי מה אפשר לזהות?

4. Które portrety pokazują emocje namalowanych osób? Które mówią najwięcej o ich cechach charakteru?
4. Which portraits express people's emotions? Which portraits show their character traits?

מי מהפורטרטים מבטאים רגשות של אנשים? מי מהפורטרטים כן מראים את תכונות האופי שלהם

5. Jaki stosunek do portretu/wizerunku postaci miała tradycyjna sztuka żydowska?
5. What was the attitude of traditional Jewish art to the portrait / image of a person?

5. מה היה יחס האמנות היהודית המסורתית אל הדיוקן?

1.4.a. Maurycy Trębacz, Pejzaż z Kazimierza, b. d., [w:] Artur Tanikowski, *Malarze żydowscy w Polsce*, cz. 1, Warszawa 2006.

1.4.b. Abraham Neuman, Oliwki pod Jerozolimą, pocz. XX w., [w:] Artur Tanikowski, *Malarze żydowscy w Polsce*, cz. 1, Warszawa 2006.

1.4.c. Mela Muter (Maria Melania Mutermilch), Łódzie, ok. 1922, [w:] Artur Tanikowski, *Malarze żydowscy w Polsce*, cz. 1, Warszawa 2006.

1.4.d. Mela Muter, Scena na ulicy w miasteczku w Prowansji, ok. 1920, [na:] www.rp.pl/galeria/21,16,77624.html (dostęp: marzec 2010).

1.4.e. Simon Mondzain, Nad wodą, [na:] www.galeriamokra.pl/index_.php?kat=32 (dostęp: marzec 2010).

1.4.f. Roman Kramsztyk, Pejzaż hiszpański, 1926, [na:] <http://webart.omikron.com.pl/paint/authors/index.htm> (dostęp: marzec 2010).

Zał. 1.4. — koperta 4 — tytuły obrazów — wydruk x 1.

Maurycy Trębacz, Pejzaż z Kazimierza, b. d.
Maurycy Trębacz, Landscape from Kazimierz

מאוריצי טרמבץ, נוף קזימיר'ז

Abraham Neuman, Oliwki pod Jerozolimą, pocz. XX w.
Abraham Neuman, Olives in Jerusalem, early XX century

ליד ירושלים, תחילת המאה ה-20

Mela Muter (Maria Melania Mutermilch), Łódzie, ok. 1922
Mela Muter (Maria Melania Mutermilch), Boats, around 1922

מלה מוטר (מריה מלניה מוטרמילך), סירות, בסביבות 1922

Mela Muter (Maria Melania Mutermilch), Scena na ulicy w miasteczku w Prowansji, ok. 1920
Mela Muter (Maria Melania Mutermilch), Scene on the street in a small town in Provence, around 1920

מלה מוטר (מריה מלניה מוטרמילך) תמונת רחוב בעיירה בפרובנס, סביבות 1920

Simon Mondzain, Nad wodą, 1922
Simon Mondzain, By the water, 1922

סימון מונדזיאן, על שפת המים, 1922

Roman Kramsztyk, Pejzaż hiszpański, 1926
Roman Kramsztyk, Spanish landscape, 1926

רומן קרמשטיק, נוף ספרדי, 1926

1. Proszę opisać miejsca przedstawione na obrazach.

1. Describe sites presented in the paintings.

תאר לי את המקומות המוצגים בציורים.

2. Ile z nich znajduje się w Polsce? O czym to świadczy?

2. How many of these places are in Poland? What could it mean?

2. כמה מהם נמצאים בפולין? על מה זה מעיד?

3. Po czym rozpoznałibyście, gdzie na świecie znajdują się te miejsca, gdyby nie było podpisów do obrazów? Proszę wskazać odpowiednie elementy pejzażu.

3. Show the elements of the landscapes which help to recognize, where these places are.

3. אילו לא היו כיתובים לציורים – לפי מה הייתם מזהים את המקומות?

4. Czy w pejzażach i widokach miast są elementy "typowo żydowskie"? O czym świadczy ich obecność/nieobecność w obrazach. **4. Are there "typical Jewish" elements in these landscapes and townscape? What could their presence / absence mean?**

הם בתמונות הנוף והעיר יש מרכיבים
"יהודיים טיפוסיים"? על מה זה מעיד?

5. W jaki sposób w tych pejzażach została pokazana głębia przestrzeni?

5. How is the perspective shown in these landscapes?

5. איך מוצג עומק בציורים האלה?

MOTYWY ŻYDOWSKIE
JEWISH MOTIVES

MOTYWY CHRZEŚCIJAŃSKIE
CHRISTIAN MOTIVES

PORTRETY
PORTRAITS

PEJZAŻE I WIDOKI MIAST
LANDSCAPES AND TOWNSCAPES

2.1.a

2.1.b

2.1.c

2.1.d

2.1.e

2.1.f

2.1.g

2.1.h

2.1.i

2.1.j

2.1.k

2.1.l

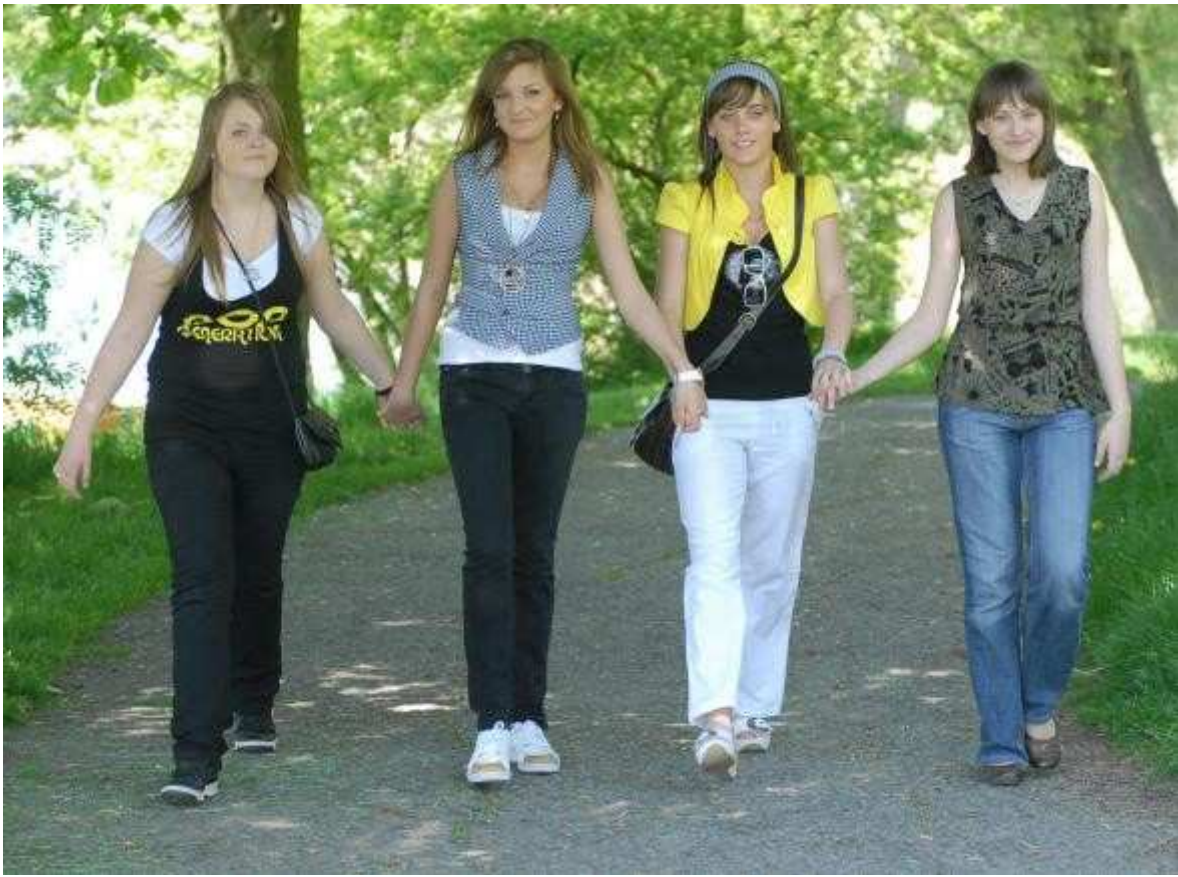

2.1.m

2.1.n

2.1.o

2.1.p

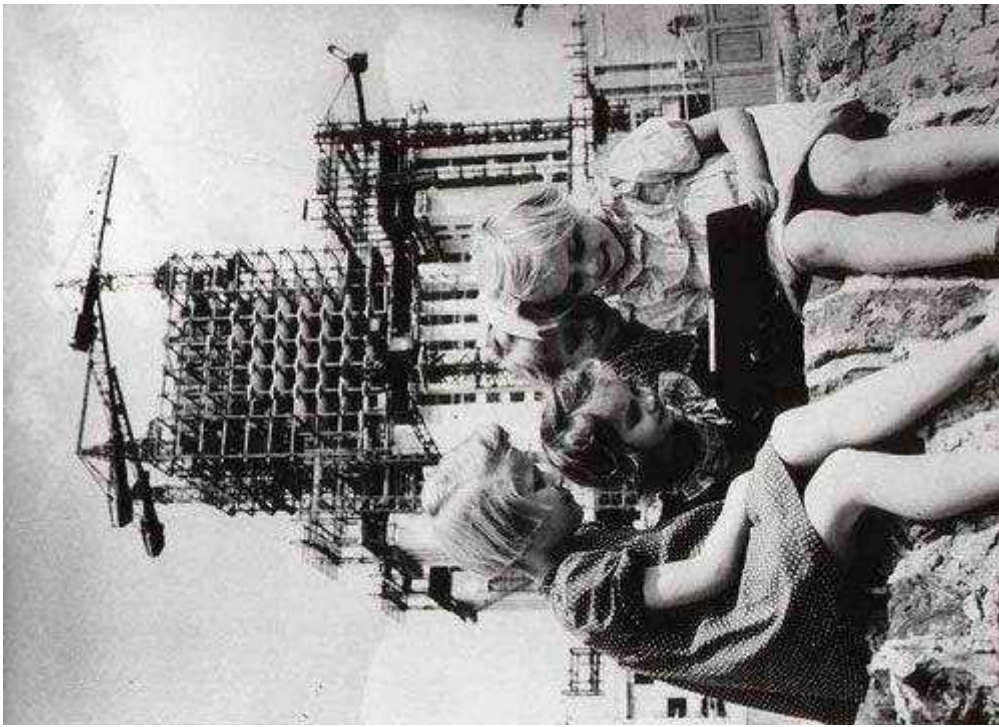

2.1.r

2.1.s

2.1.t

2.1.u

2.1.v

2.1.w

3.1.a

Kapitan Avrahav zawiesza Ink Flag w Umm Rashrash, Eilat, 1949, fot. autor nieznany
Captain Avrahav hanging Israeli Flag in Umm Rashrash/Eilat, 1949, unknown photographer

סרן אברהם אדן מניף את דגל
הדיו באום רשרש, אילת, 1949,
צילום, הצלם לא ידוע

3.1.b.

Okładka "Time Out Magazine, Tel Aviv" no. 136, 2005.06.09, fot. autor nieznany
The cover of "Time Out Magazine, Tel Aviv" no. 136, 2005.06.09, unknown
photographer

דף השער של השבועון טיים
אאוט, גיליון 136, 9 ביוני 2009,
צילום, הצלם לא ידוע

3.1.c

Niemieccy żołnierze wylamują polski szlaban graniczny na przejściu granicznym w Sopocie w dniu 1.09.1939 roku, zdjęcie pozowane, fot. autor nieznany

German soldiers break the Polish border barrier at the border crossing in Sopot 1.09.1939, posed picture, author unknown

חיילים גרמנים שוברים את
מחסום הגבול במעבר הגבול
בעיר סופוט באחד בספטמבר
1939. צילום מתוכנן, הצלם לא
ידוע

3.1.d

Zbigniew Libera, Kolarze, fotografia kolorowa, 2003
Zbigniew Libera, Cyclists, color photograph, 2003

זביגניב ליברה, רוכבי אופניים,
צילום בצבע, 2003

1. Czy wiesz jakie wydarzenie historyczne przedstawia fotografia 3.1.a?
Kim jest postać na maszcie, jaką flagę zawieszę i dlaczego?

What historical event is shown in the photo 3.1.a?

Who is the figure on the pole, what flag is he hanging and why?

1. האם אתה יודע איזה אירוע היסטורי מוצג בצילום הראשון (3.1.a)?
מי הדמות על התורן, איזה דגל הוא מניף ומדוע?

2. Czy rozpoznajesz magazyn, na którego okładce znalazła się fotografia 3.1.b?

Kim są osoby na fotografii?

Do jakiego wydarzenia społecznego nawiązuje ta fotografia?

Czy według ciebie jest to fotografia wykonana przez fotoreportera czy zdjęcie pozowane (zainscenizowane w studio)?

Czy rozpoznajesz tu symbol jakiejś organizacji czy ruchu społecznego?

Jakie dostrzegasz podobieństwa a jakie różnice pomiędzy zdjęciem 3.1.a i 3.1.b?

Do you recognize the magazine on the cover of which the photo 3.1.b?

Who are the people in the photograph?

What social event does it refer to?

Is it a spontaneous or a posed (staged in a studio) photo?

Is there a symbol of any organization or social movement in the photo?

What are the similarities and differences between photo 3.1.a and 3.1.b?

2. האם אתה מזהה את כתב העת שעל שער מופיע הצילום השני (3.1.b)?
מי הן הדמויות בצילום? לאיזה אירוע ציבורי מתייחס הצילום?
האם לדעתך זהו צילום שבוצע על ידי צלם עיתונות או צילום מתוכנן?
האם אפשר לזהות כאן סמל של ארגון או תנועה חברתית?
מהם ההבדלים ומה קווי הדמיון בין צילום זה 3.1.b לבין הצילום הראשון 3.1.a?

3. Kim są osoby na fotografii 3.1.c i co robią?

Jakie wydarzenie historyczne przedstawia ta fotografia?

Who are the people in the photograph 3.1.c and what are they doing?

What historical event does the photo show?

3. מי הם האנשים בצילום 3.1.c ומה הם עושים? איזה אירוע היסטורי מוצג בצילום הזה?

4. Kim są osoby na fotografii 3.1.d i co robią?

Jaka to sytuacja?

Czy jest to fotografia reportażowa czy fotografia zainscenizowana przez artystę?

Jakie dostrzegasz podobieństwa a jakie różnice pomiędzy zdjęciem 3.1.c i 3.1.d?

Co w poprzednim zdjęciu znajdowało się w miejscu napisu "STOP"?

Who are the people in the photograph 3.1.d and what are they doing?

What kind of situation is it?

Is this a reportage or a photo staged by the artist?

What are the similarities and differences between photo 3.1.c and 3.1.d?

What was in the previous picture instead of the "STOP" sign?

4. מי הם האנשים בצילום 3.1.c ומה הם עושים? מהי הסיטואציה?
האם זה צילום עיתונאי או צילום מבויים על ידי האמן?
מה הם קווי הדמיון והשוני בין צילום זה לבין צילום 3.1.d?
בצילום הקודם מה היה במקום הכתובת "STOP"?

Polscy malarze żydowskiego pochodzenia byli związani z Polską na różne sposoby - poprzez miejsce urodzenia, miejsce pracy, bądź z racji tego, że Polska była dla nich miejscem emocjonalnie ważnym. Kształcili się oni na uczelniach artystycznych w Polsce (Kraków, Warszawa, Lwów) i za granicą (Wiedeń, Monachium, Paryż). Wiele podróżowali i szukali artystycznych inspiracji w różnych zakątkach świata (także w Palestynie). Wielu z nich fascynowała nowoczesna sztuka, kierunki takie jak impresjonizm, ekspresjonizm, kubizm czy fowizm, choć nie brakowało wśród nich także zwolenników malarstwa realistycznego.

Odpowiedzi na pytania — koperta 1 [zał. 1.1.]

- Ad. 1. Są to modlący się Żydzi, wnętrza synagog, zgromadzenia religijne z okazji świąt.
 Ad. 2. Poprzez ekspresyjne plamy barwne i kontury, kolor, mimikę.
 Ad. 3. Stroje świąteczne: tałesy, futrzane czapy. Niemal wyłącznie mężczyźni (uprzywilejowani w tradycyjnym judaizmie, kobiety świętują i modlą się w ukryciu). Tora; etrog i gałązki palmy (lulaw), mirtu (hadasa) i wierzby (arawa) - na święto Sukkot; książki.
 Ad. 4. Tradycja, w której artyści wyrastali; próba uchwycenia na obrazie religijnej atmosfery, stanu głębokiej modlitwy; fascynacja.
 Ad. 5. Nie. Niewierzący artyści byli także zafascynowani religijnością i jej przejawami.

Odpowiedzi na pytania — koperta 2 [zał. 1.2.]

- Ad. 1. Obrazy Maurycego Gottlieba: 1.2.a), 1.2.b), które pochodzą z II poł. XIX w. Charakterystyczne dla akademizmu jest dążenie do zachowania realiów historycznych, obecność wielu szczegółów, narracyjność, obecność perspektywy, doskonałość techniczna, tematyka bliskowschodnia/orientalna (tu: Palestyna).
 Ad. 2. Sceny biblijne lub inspirowane Biblią: Salome, która zażądała głowy Jana Chrzciciela jako zapłatę za taniec przed Herodem (np. Mt 14, 1-12); Jezus nauczający w synagodze (np. Łk 4, 31-32); opowieść o człowieku, który pomógł rannemu, mimo że pochodzili z wrogich sobie narodów (Łk 10, 30-37); scena z procesu Jezusa (np. J 19, 4-5). Litografia Wachtela nie jest sceną z Biblii, został zainspirowana współczesnym artyście pogromem Żydów w Kiszyniowie (Mołdawia).
 Ad. 3. Biblia chrześcijańska, Ewangelie.
 Ad. 4. Jan Chrzciciel, Salome, Jezus Chrystus.
 Ad. 5. Znak przenikania się dwóch kultur i dwóch tradycji. Fascynacja charakterystycznymi postaciami z Ewangelii i ich dramatycznymi losami. Uznanie Chrystusa za reformatora judaizmu, docenienie jego nauki bez przyjmowania wiary. Jezus Chrystus, jako przedstawiciel Żydów w chrześcijaństwie był symbolem ich niedoli we współczesnym świecie.

Odpowiedzi na pytania — koperta 3 [zał. 1.3.]

- Ad. 1. "Portret Jana Lechonia" - atrybuty charakteryzujące osobę (książka, karty, imbryk, niedbale założony szalik) i "Samotność" - okno i widok za oknem jako drugi plan portretu - częsty motyw w malarstwie XV w.
 Ad. 2. Bogaci (Kronenberg), biedni ("Samotność", "Mężczyźni"), intelektualiści (rabin, Lechoń, Salmon).
 Ad. 3. Zamówienie: Kronenberg, Salmon, Lechoń. Wybór: "Mężczyźni", rabin, "Samotność". Grupa "z wyboru", to ludzie biedni, nie byłoby ich stać na portret, artyści włożyli wiele pracy w ich portrety, bo było w tych ludziach coś fascynującego.
 Ad. 4. Emocje: "Mężczyźni", "Samotność". Charakter: rabin, Lechoń, Kronenberg, Salmon.
 Ad. 5. Był zabroniony na podstawie 1. przykazania: Nie będziesz czynił żadnej rzeźby ani żadnego obrazu tego, co jest w niebie wysoko, ani tego, co jest na ziemi nisko, ani tego, co jest w wodach pod ziemią.

Odpowiedzi na pytania — koperta 4 [zał. 1.4.]

Ad. 1. Sztetl, gaj oliwny, wybrzeże, miasteczko, zatoka, domek na odludziu.

Ad. 2. Jedno. Artyści dużo podróżowali.

Ad. 3. 1.4.a): architektura; 1.4.b): roślinność, meczet w tle; 1.4.c): światło (ostre, "południowe"; 1.4.d): architektura i kolorystyka obrazu; 1.4.e): klif, architektura; 1.4.f) roślinność, architektura.

Ad. 4. Nie ma. Pejzaże są uniwersalne. Pokazują fascynacje tym, co widać - pięknem krajobrazu, często bez odniesień do własnej historii artysty.

Ad. 5. Linie perspektywy: 1.4.a), 1.4.d); rozjaśnienie dalekiego planu: 1.4.e); plany: 1.4.a), 1.4.b), 1.4.c), 1.4.f).

Biogramy wybranych artystów

[materiały źródłowe do biogramów zostały podane w scenariuszu warsztatów]

Jankiel Adler (ur. 1895, Tuszyn k. Łodzi; zm. 1949, Aldbourne k. Londynu). Malarz, grafik. Studia artystyczne rozpoczął w Polsce, kontynuował je w Jugosławii, a następnie do 1918 w Kunstgewerbeschule w Barmen koło Düsseldorfu. Lata 1918-20 spędził w Warszawie, współpracował z łódzką grupą żydowskich malarzy i poetów «Jung Idysz». W 1920 wyjechał do Düsseldorfu, gdzie poznał Paula Klee. W latach 1924-35 dużo podróżował po Europie (m. in. Francja i Hiszpania, Polska, Włochy, Jugosławia, Czechosłowacja, Rumunia i ZSRR). W 1940 wstąpił do polskiej armii we Francji i znalazł się z polskimi oddziałami w Szkocji. Zdemobilizowany w 1941 pozostał na Wyspach, w Aldbourne. Istotny wpływ na twórczość Adlera wywarł m. in. Paul Klee i Pablo Picasso. Tematyka jego prac to folklor żydowski, wątki biblijno-talmudyczne, kompozycje abstrakcyjno-surrealistyczne oraz, w ostatnim okresie, przeżycia wojenne. Obrazy Adlera, charakteryzują się fascynującą fakturą, ciekawą kolorystyką i ekspresyjną kompozycją, często monumentalizowanej, i błyskotliwą interpretacją koloru.

Szymon Buchbinder (ur. 1853, Radzyń Podlaski; zm. ok. 1908, Berlin). Malarz. Uczeń m. in. Wojciecha Gersona (Warszawa) i Jana Matejki (Kraków). W latach 1871-1878 przebywał w Wiedniu, gdzie studiował na Akademii Sztuk Pięknych malował dekoracje teatralne w dworskiej cesarskiej operze. W roku 1897 przeniósł się do Berlina i poświęcił malarstwu portretowemu. Obrazy jego przedstawiają rodzajowe sceny obyczajowe albo historyczne (np. *Zygmunt III w pracowni złotniczej*, *Młody Żyd w talesie*, *Karciarze*, *Przekupnie żydowscy*, *Błazen dworski*, *Modlący się rabin*).

Maksymilian Eljowicz (ur. 1890, Radziądz koło Płocka; zm. 1942, Treblinka). Do 30 roku życia był zegarmistrzem, w wolnych chwilach rysował i malował. W roku 1920 został przyjęty do Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie. Był członkiem Żydowskiego Towarzystwa Krzewienia Sztuki. Portretował żydowską inteligencję. Po wybuchu II wojny światowej znalazł się w warszawskim getcie, gdzie wraz z innymi żydowskimi malarzami, rzeźbiarzami, aktorami i muzykami, pracował w prowadzonej przez Niemców wytwórni kamieni szlifierskich i środków czyszczących. Na zamówienie niemieckie namalował duży obraz Żydzi przy pracy, który w dzień po ukończeniu został zniszczony przez niemieckiego oficera. Zginął wywieziony do Trebinki w akcji likwidacyjnej we wrześniu 1942.

Leopold Gottlieb (ur. 1883, Drohobycz; zm. 1934, Paryż). Malarz, grafik. Młodszy brat Maurycego Gottlieba. Studiował na krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych u Jacka Malczewskiego i Teodora Axentowicza oraz w Monachium i Paryżu. W Wiedniu był członkiem modernistycznej grupy «Hagenbund»; w Krakowie był współzałożycielem grupy «Pięciu» (z Vlastimilem Hoffmanem, Mieczysławem Jakimowiczem, Janem Rembowskiem i Witoldem Wojtkiewiczem; 1905-1908). W latach 1908-1910 przebywał w Paryżu, a w latach 1910-1913 w Jerozolimie, gdzie wykładał w Szkole Sztuki «Bezalel». W latach 1914-1916 walczył w Legionach Polskich Józefa Piłsudskiego, z tego okresu pochodzi ponad 1000 rysunków scen bitewnych i portretów żołnierzy, które później wydano w Tece Legionów. W roku 1920 osiadł w Paryżu. Często przyjeżdżał do Polski. Przynależał zarówno do polskiego jak i żydowskiego kręgu kulturowego. Jego malarstwo charakteryzuje oszczędna kompozycja, linearyzm, wąska, często rozbielona, paleta barwna.

Maurycy Gottlieb (ur. 1856, Drohobycz; zm. 1879, Kraków). Malarz. Pochodził z zasymilowanej rodziny żydowskiego przemysłowca. Rysunku i malarstwa uczył się we Lwowie, Stryju, Wiedniu i Krakowie. Był uczniem Jana Matejki i pierwszym studentem-Żydem na krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych. Po roku antysemickie zachowania jednego z kolegów skłoniły go do opuszczenia Krakowa i wyjazdu do Wiednia a niedługo później do Monachium. Gottlieb malował polskie sceny historyczne i portrety, a po wyjeździe z Polski także obrazy o tematyce żydowskiej i żydowsko-chrześcijańskiej (sceny z Nowego Testamentu) oraz introspektywne autoportrety. Zmarł młodo. Mimo że nie zdążył w pełni rozwinąć swoich malarskich możliwości, zostawił dojrzały dorobek malarski. Był przykładem wyemacypowanego Żyda-artysty i wzorem dla polsko-żydowskich twórców szukających swojej tożsamości i miejsca w nowoczesnym świecie.

Leopold Horowitz (ur. 1839; zm. 1917). Urodził się na Słowacji. Studiował w Akademii Sztuk Pięknych w Wiedniu. W 1860 zamieszkał w Warszawie, po czym ponownie studiował w Wiedniu i Paryżu. Był dyrektorem artystycznym warszawskiego „Tygodnika Ilustrowanego”. Uważany powszechnie za jednego z najlepszych portrecistów swojej epoki, malował głównie arystokrację i burżuazję. Był nadwornym malarzem cesarza Franciszka Józefa i dyrektorem Akademii Sztuk Pięknych w Budapeszcie.

Roman Kramsztyk (ur. 1885, Warszawa ; zm. 1942, Warszawa). Malarz, rysownik. Pochodził z zamożnej, zasymilowanej rodziny lekarskiej. Studiował w Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie u Józefa Mehoffera, a następnie w Berlinie i Paryżu (1911). Pierwszą wojnę światową przeżył w Krakowie, po wojnie często wyjeżdżał do Berlina i Paryża. Okres międzywojenny spędził na zmianę w Warszawie i Paryżu. Podczas okupacji niemieckiej znalazł się w getcie w Warszawie. Tam powstały ostatnie jego prace — portrety mieszkańców getta (zachowały się nieliczne). Zginął podczas pierwszej akcji likwidacyjnej getta w lipcu 1942. Był wziętym portrecistą, malował zarówno osoby

z kręgów artystyczno-intelektualnych jak i ludzi o pomarszczonych, zniszczonych twarzach. Interesowały go również martwe natury i pejzaże. Początkowo operował silnymi kontrastami kolorystycznymi i geometryzacją, od roku około 1930 złagodził formy i kontrasty kolorów, zwiększył precyzję rysunku. Portret stał się wówczas jego głównym tematem.

Artur Markowicz (ur. 1872. Kraków; zm. 1934, Kraków). Malarz, pastelista. Pochodził z zamożnej rodziny kupieckiej. Studiował w Szkole Sztuk Pięknych w Krakowie i w Monachium. W 1901 r. w Paryżu poznał malarstwo impresjonistyczne, dzięki czemu zmienił kolorystykę obrazów i rozjaśnił paletę. W późniejszych latach wiele podróżował po Europie. Na stałe mieszkał w dzielnicy żydowskiej w Krakowie. Malował sceny rodzajowe przedstawiające krakowskich Żydów.

Zygmunt Menkes (ur. 1896, Lwów; zm. 1986, Nowy York). Malarz. Studia artystyczne rozpoczął we Lwowie. Podczas I wojny światowej zajmował się renowacją kościołów w okolicach Lwowa. W 1918 rozpoczął studia na Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie. W 1925 wyjechał do Berlina i Paryża. W czasie II wojny światowej wyemigrował do Stanów Zjednoczonych, gdzie zdobył duży rozgłos. W Paryżu Menkes zainspirował się nowoczesną sztuką francuską i związał się ze środowiskiem Ecolé de Paris. W malarstwie początkowo posługiwał się stonowaną paletą barwną i ekspresyjną linią, późniejsze obrazy malował jedynie plamą barwną o bardziej zróżnicowanej palecie.

Mela Muter – Melania Maria z Klingslandów Mutermilchowa — (ur. 1876, Warszawa; zm. 1967, Paryż). Malarka. Kształciła się pod kierunkiem Miłosza Kotarbińskiego w Szkole Rysunku i Malarstwa dla Kobiet w Warszawie w latach 1899-1900. W 1901 odbyła kilkumiesięczne studia artystyczne w Academie de la Grande Chaumiere i w Academie Colarossi w Paryżu. Zasadniczo była jednak samoukiem, co sama chętnie podkreślała. W 1927 przyjęła obywatelstwo francuskie. Obrazy Meli Muter charakteryzuje antyidealizm i dążenie do monumentalności, przejawiające się w stosowaniu wielkoformatowych płócien, posługiwaniu się dużymi plamami barwnymi i rezygnacji ze szczegółów. Była znana głównie jako portrecistka. Interesowała ją tematyka nędzy, starości i cierpienia ludzkiego. Malowała również pejzaże z widokami południowej Francji.

Abraham Neuman (ur. 1873, Sierpc na Mazowszu; zm. 1924, Kraków). Malarz, grafik. W 1897 rozpoczął studia w ASP w Krakowie pod kierunkiem Jacka Malczewskiego. Ukończył je w 1902 w pracowniach Leona Wyczółkowskiego i Jana Stanisławskiego, którego twórczość wysoko cenił. W 1900 wyjechał na kilka miesięcy do Paryża, gdzie kontynuował naukę w Académie Julian. Po studiach osiadł w Krakowie, skąd wyjeżdżał na plenery do Tyńca, w Tatry i do Palestyny (1904 i 1926). Neuman zdobył uznanie jako pejzażysta.

Leopold Pilichowski (ur. 1869, Piła; zm. 1933, Londyn). Malarz. Otrzymał staranne wykształcenie artystyczne, był uczniem Wojciecha Gersona w warszawskiej Klasie Rysunkowej (1886), następnie Simona Hollosy'ego i Otto Seitz'a na Akademii Sztuk Pięknych w Monachium (1887-1888). Naukę kontynuował w paryskiej Akademii Julian. Po studiach mieszkał początkowo w Łodzi, w 1904 wyjechał do Paryża, a w 1914 osiadł na stałe w Londynie, gdzie zmarł. Leopold Pilichowski malował realistyczne portrety, wiejskie pejzaże i sceny rodzajowe o tematyce żydowskiej. Był zwolennikiem syjonizmu

i obok Samuela Hirszenberga jednym z pierwszych krajowych malarzy, którzy poszukiwali narodowej tożsamości Żydów. Najważniejsze prace to *Ofiary Pogromu*, *Zaślubiny*, *Tułacze*, *Modlący się Żyd*, *Jom Kippur*, *Słuchaj Izraelu* i *Sukkot*.

Maurycy Trębacz (ur. 1881, Warszawa; zm. 1941. Łódź). Malarz, rysownik. Studia odbył w Warszawie, Krakowie i Monachium. W roku 1909 osiedlił się w Łodzi. Tworzył zarówno tzw. malarstwo salonowe jak i rodzajowe obrazy przedstawiające codzienne życie żydowskiej biedoty i religijne obrzędy judaistyczne a także portrety Żydów i pejzaże Kazimierza Dolnego nad Wisłą. Jego prace zdobyły międzynarodowe uznanie, wystawiał w Krakowie, Warszawie, Lwowie, Monachium, Paryżu, Wiedniu, Chicago i Konstantynopolu. Zmarł z wyczerpania w ghetcie w Łodzi w styczniu 1941.

Wilhelm Wahtel (ur. 1875, Lwów; zm. 1942 , USA). Malarz, grafik, ilustrator. Studiował w Krakowie i Monachium. Malował chętnie pejzaże i widoki polskich miast. Tematyka żydowska gościła w jego obrazach poprzez sceny religijne i obyczajowe. Został zaangażowanym syjonistą, kilkakrotnie wyjeżdżał do Palestyny, gdzie zamieszkał w 1936 r. Tematem jego obrazów stały się (często nacechowane ideologicznie) sceny z kibuców.

Eugeniusz Zak (ur. 1884, Mohylno; zm. 1926; Paryż). Malarz, pedagog. Członek ugrupowania «Rytm» i Towarzystwa Artystów Polskich «Sztuka». Studiował w Monachium i Paryżu (w Szkole Sztuk Pięknych i w Akademii Colarossiego). Chociaż mieszkał na stałe za granicą, brał czynny udział w polskim życiu artystycznym, był jednym z założycieli «Rytmu» i stałym uczestnikiem jego wystaw. W początkowym okresie twórczości wykonywał wiele sangwinowych rysunków głów i popiersi, inspirowanych sztuką renesansową. Później tworzył sielankowe kompozycje, w których niewielkie postaci ludzkie występowały na tle krajobrazu. Ostatnie lata twórczości przyniosły liczne obrazy z jedną postacią na tle wnętrza lub pejzażu (*Marzyciel*, *Tancerz*) oraz kompozycje kilkupostaciowe (*Teatr marionetek*). Charakterystyczny był dla nich kanon ludzkich sylwetek – wydłużonych, giętkich, z twarzami o greckich profilach i zwężonych oczach. Świat bohaterów Zaka jest nierzeczywisty, fantastyczny, ale ich samych czuje sielankowa łagodność połączona z melancholią.

Podpisy do zdjęć [zał. 2.1.]

- 2.1.a. Ortodoksyjny Żyd obchodzący święto Purim, Jerozolima, Izrael
- 2.1.b. Grupa kolędników z Lisiej Góry, Polska, 2001
- 2.1.c. Kościół Mariacki, Kraków, 1320-1321
- 2.1.d. Synagoga Wysoka, Kraków, Polska, 1556-1563
- 2.1.e. Gmach Izby Skarbowej w Katowicach, Polska, 1920-1930
- 2.1.f. Budynek na Lavendar Street (styl międzynarodowy, Bauhaus), Tel-Aviv, Izrael
- 2.1.g. Katolicy pielgrzymi w drodze na Jasną Górę
- 2.1.h. religijni Żydzi przed Ścianą Zachodnią w Jerozolimie, Izrael
- 2.1.i. Polscy chłopcy na boisku, Polska
- 2.1.j. Żydowski chłopcy w szkole, Izrael
- 2.1.k. Katolicka pielgrzymka, Polska
- 2.1.l. Chasydzi odwiedzają grób cadyka, Leżajsk, Polska
- 2.1.m. Kaplica Trójcy Świętej, Lublin, Polska
- 2.1.n. Synagoga Tempel, Kraków, Polska
- 2.1.o. Dziewczęta w parku, Polska
- 2.1.p. Dziewczęta na ulicy, Jerozolima, Izrael
- 2.1.r. Drejdel – zabawka na święto Chanuka
- 2.1.s. Pisanki wielkanocne, Polska
- 2.1.t. Budowa Pałacu Kultury i Nauki, lata 50., Warszawa, Polska
- 2.1.u. Stawianie zbiornika wodnego w kibucu, Izrael
- 2.1.v. Traktorzystka – przodownica pracy, PRL — Polska
- 2.1.w. Robotnicy w PGR (Państwowe Gospodarstwo Rolne), PRL - Polska

Odpowiedzi na pytania [zał. 3.1.]

Ad 1. Zdjęcie upamiętnia zdobycie portu Umm-Rashrash [Eilat] podczas wojny arabsko-izraelskiej (znanej też jako Wojna o Niepodległość) w roku 1949. Osoba na maszcie to kapitan Avraham "Bren" Adan, który dowodził wówczas Brygadzie Negev. Na maszcie w Umm-Rashrash zawiesił tzw. "Ink Flag" by w ten sposób zaznaczyć zdobycie przez Żydów najbardziej wysuniętego na południe portu nowo utworzonego Państwa Izrael. Zdjęcie o ogromnym symbolicznym znaczeniu.

Ad 2. "Time Out Magazine, Tel-Aviv", z którego pochodzi fotografia, to tygodnik informujący o wydarzeniach kulturalnych miasta. Nr 136 magazynu informował o organizowanej w Tel-Awiiw paradzie Gay Pride. Zdjęcie zostało zainscenizowane. Modele mają przedstawiać gejów biorących udział w Gay Pride. Symbol wykorzystany na zdjęciu to tzw. "pink flag" lub "rainbow flag", czyli tęcza flaga - międzynarodowy symbol społeczności LGBT.

Ad 3. Osoby na zdjęciu to żołnierze niemieccy, którzy w dniu wybuchu II wojny światowej dokonali ataku lądowego na Wolne Miasto Gdańsk. Pierwszym etapem ataku było zajęcie przejścia granicznego.

Ad 5. Zdjęcie przedstawia kolarzy forsujących szlaban kolejowy. Prawdopodobnie biorą udział w wyścigu. Fotografia "Kolarze" z cyklu fotograficznego "Pozytywy" nawiązuje do fotografii żołnierzy niemieckich niszczących polski szlaban graniczny. Godło polskie zastąpiono tu napisem "STOP". Fotografia została zainscenizowana przez artystę, Zbigniewa Liberę, który wykonał wiele podobnych fotografii reinterpretujących znane fotografie obrazujące najważniejsze wydarzenia z historii XX wieku.

"Cykl «Pozytywów» jest kolejną próbą gry z traumą - komentuje Libera - Mamy zawsze do czynienia z zapamiętanymi widokami rzeczy, nie z rzeczami samymi w sobie. Chciałem użyć tego mechanizmu widzenia i pamiętania, dotknąć fenomenu powidoków pamięci. Te fotografie [«Pozytywy»] w istocie tak właśnie odbieramy - poprzez niewinne sceny przebijają flashbacki tych oryginalnych, okrutnych zdjęć. Owe «negatywy» wybrałem z własnej pamięci, ze zdjęć zapamiętanych z dzieciństwa."